

รูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน
ตามหลักพุทธธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*

MODEL OF PARTICIPANT OF PEOPLE LIFE QUALITY DEVELOPMENT
ACCORDING TO BUDDHAMA OF AYUTTHAYA SANGHA ADMINISTRATION

พระครูปลัดเสนาะ วิสุทฺโธ, พระครูสุธีกิตติบัณฑิต (กฤษฎา กิตติโสภโณ),
พระปลัดระพิน พุทธิสารโ

Phrakhrupalad Sano Wisuttho, Phrakhrusuthikittitbundit (Krissada Kittisobhano),
Phrapalad Rapin Bhudtisaro

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: 6301204220@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. ศึกษาสภาพทั่วไป 2. ศึกษาองค์ประกอบ 3. นำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตามหลักพุทธธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ระเบียบวิธีวิจัยเป็นแบบวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 รูปหรือคน และการสนทนาเฉพาะกลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 รูปหรือคน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า 1. จุดแข็ง ให้การช่วยเหลือทางสังคม โดยเน้นการใช้หลักธรรมในชีวิตประจำวันและการสร้างสังคมที่มีคุณธรรม จุดอ่อน คือ ขาดการวางแผนและการจัดการที่มีประสิทธิภาพ โอกาส การยอมรับจากชุมชนและหน่วยงานรัฐบาล อุปสรรค การเมืองที่เปลี่ยนแปลง และความหลากหลายทางวัฒนธรรม 2. องค์ประกอบ พบว่า 1. การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ แม้พระสงฆ์บางรูปจะขาดความรู้ในการวางแผนและการเขียนโครงการ แต่ก็สามารถ จัดโครงการอบรมในด้านนี้ได้เป็นอย่างดี 2. การดำเนินงานของแผนและโครงการ พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน 3. การติดตามและประเมินผลเป็นกระบวนการที่พระสงฆ์ให้ความสำคัญ 4. การรับผลประโยชน์ กิจกรรมเหล่านี้ช่วยพัฒนาตัวบุคคลและชุมชนในหลายด้าน รวมทั้งการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 3. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตามหลักพุทธธรรม พบว่า 1. ด้านกาย

ภาวนา โดยเน้นการพิจารณาปัจจัยพื้นฐาน 4 เพื่อป้องกันโรคเรื้อรัง 2. ด้านศีลภาวนา การมีศีล ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในครอบครัวและชุมชน โดยเฉพาะผู้สูงอายุ 3. ด้านจิตตภาวนา เน้นการพัฒนาจิตใจผ่านการปฏิบัติสติปัฏฐานและวิปัสสนา 4. ด้านปัญญาภาวนา ศึกษาและปฏิบัติตามหลักของพระพุทธเจ้า

คำสำคัญ: รูปแบบ; การพัฒนา; คุณภาพชีวิต; หลักพุทธธรรม

Abstract

Objectives of this research article were 1. To study the general conditions, 2. To examine the components, and 3. To present forms of participation in developing the quality of life of citizens based on Buddhist principles by the Sangha Administration in the Phra Nakhon Si Ayutthaya province. The methodology was qualitative, involving in-depth interviews with 25 key informants and focused group discussions with 9 experts. The primary tool used in the research was in-depth interview script and the data were analyzed by descriptive interpretation.

The research findings were as follows: 1. Strengths and Weaknesses: The strengths included providing social assistance, emphasizing the application of Dhamma in everyday life, and creating a morally upright society. The weakness identified was the lack of effective planning and management. Opportunities: included community and government acceptance, while Obstacles comprised political changes and cultural diversity. 2. Components: The participation of monks: Despite some monks lacked knowledge in planning and project writing, they were able to conduct training programs effectively. The operation of plans and projects: Monks played a crucial role in driving various activities, most of which related to community development. Monitoring and evaluation: These processes the Sangha gave importance to. Benefit realization: These activities helped in the personal and communal development in various aspects, including the dissemination of Buddhism. 3. Forms of participation in improving citizens' quality of life according to Buddhist principles: Physical wellbeing focusing on the four fundamental elements to prevent chronic diseases. Moral wellbeing promoting peaceful coexistence in families and communities, especially

among the elderly. Mental wellbeing: emphasizing mental development through mindfulness meditation. Intellectual wellbeing: studying and practicing according to the Buddha's teachings.

Keywords: Type; Development; Quality of life; Principles of Buddhism

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่มีความสำคัญอันมากในสังคมไทย (พระครูสารกิจ ประยุด (กาบ จานทตโต) และพระปลัดพนมภรณ์ ธาณิสฺสโร, 2564) ซึ่งเป็นที่มาและถ่ายทอดวัฒนธรรม ศีลธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติไทยอย่างต่อเนื่อง การรักษาและสืบสานความเป็นไทยเอื้ออำนวยโดยพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและจัดระเบียบทางสังคมไทยในด้านต่าง ๆ เช่น การปกครอง การศึกษา วัฒนธรรม และประเพณี รวมถึงการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทย วัดเป็นสถานที่ทำหน้าที่เป็นหน่วยปฏิบัติการหลักของสถาบันพระพุทธศาสนา ซึ่งมีหน้าที่สำคัญในการส่งเสริมความเข้าใจและศึกษาวิชาการ ศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ให้แก่สังคมไทย พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่มีความสำคัญอันสูงสำหรับชาติไทย (นพมณี เชื้อวชิรินทร์, 2556) เป็นหนึ่งในสามสถาบันหลักที่มีบทบาทสำคัญในการรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรม ศีลธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติไทยต่อไป พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานที่สำคัญในวัฒนธรรมไทยและมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนไทยในทุกๆ ด้าน เช่น การศึกษา การปกครอง และการดำเนินชีวิตประจำวัน วัดยังเป็นสถานที่ที่สำคัญในสังคมไทย มีบทบาทที่สำคัญในการรักษาและสืบสานวัฒนธรรมและศีลธรรมให้กับชุมชน วัดและสังคมมีความสัมพันธ์อันใกล้ชิด และมีผลต่อกันอย่างมีความสำคัญ ซึ่งวัดเป็นที่ต้องการในการเป็นศูนย์กลางของสังคมและสังคมเป็นศูนย์กลางของวัด วิถีชีวิตของคนในสังคมมักผูกพันกับวัดตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย และสังคมก็เปรียบเสมือนร่างกายที่ทั้งสองฝ่ายต้องอาศัยเกื้อกูลและช่วยเหลือกันอย่างต่อเนื่อง

วัดเป็นทุกอย่างของสังคม เป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนในชุมชนและสังคม และเป็นศูนย์กลางกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคม (ถนัด ยันต์ทอง, 2565) เป็นส่วนประกอบที่จะขาดเสียมิได้สำหรับชุมชนในแต่ละระดับ โดยมีพระสงฆ์เป็นตัวแทนของวัดในการปฏิบัติกิจกรรมทางสังคมของวัด ทำให้พระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับสังคมอย่างแนบแน่นเช่นเดียวกับวัด พระสงฆ์จึงมีลักษณะของความเป็นผู้นำในทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นในวัด เมื่อวัดเป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจ พระสงฆ์ก็มีฐานะเป็นผู้นำทางจิตใจของชุมชน (พระครูสิริธรรมภาสิโร (ธรรมรัต อริยมโม) และพระวิสุทธีวรกิจ (เสนห์ ธรรมรส), 2561) เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ เชื่อถือและความร่วมมือต่าง ๆ และนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน วัดมีบทบาทสำคัญยิ่งในการ

สืบทอดพระพุทธศาสนา ทั้งเป็นแหล่งเผยแพร่วิชาการต่าง ๆ ไปสู่สังคม ตลอดถึง ศิลปวัฒนธรรมของไทย ส่วนใหญ่มาจากวัดแทบทั้งสิ้น กล่าวคือ วัดเป็นทั้งสถานศึกษา สถานสงเคราะห์ สถานพยาบาล สถานบันเทิง สโมสร พิพิธภัณฑสถาน เป็นต้น ในขณะที่เดียวกัน พระสงฆ์มีบทบาทเป็นผู้นำชุมชน เป็นที่พึ่งพิงทางด้านจิตใจของผู้คนในสังคม (สกุล อันมา, 2558) หรือแม้แต่กิจการสาธารณประโยชน์ทางสังคม พระสงฆ์ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา ด้วย และยังมีโดยมีบทบาทที่สำคัญในการรักษาและส่งเสริมความเชื่อ ศิลธรรม และวิถีชีวิต ที่ดีให้กับชุมชน วัดและสังคมมีความสัมพันธ์อันใกล้ชิด ซึ่งสังคมจะต้องอาศัยการเป็น ศูนย์กลางของวัดและวัดจะต้องอาศัยการเป็นศูนย์กลางของสังคมในการมีสัมพันธ์ ที่เชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิด วัดและพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำและให้คำปรึกษา ในกิจกรรมทั้งหมดในวัด นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังเป็นตัวแทนของวัดในกิจกรรมทางสังคม ทำให้มีความสัมพันธ์กับสังคมอย่างใกล้ชิด ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการส่งเสริมความเข้าใจ และการปฏิบัติศาสนาในชุมชน

หลักธรรมที่เป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองตามพุทธธรรมนั้นมีสองลักษณะ สำคัญ ความครบถ้วนและความครอบคลุม หรือการเป็นไปอย่างรอบด้านและตลอดทั้งวงจร ชีวิต (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2540) ซึ่งเรียกว่าการภาวนา คือ การพัฒนาชีวิต ให้เจริญก้าวหน้าในทางที่เป็นสิริมงคล การเริ่มต้น คือ การสำรวมอินทรีย์ 6 ประการ ได้แก่ สำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ จากนั้นจึงปฏิบัติตามสิกขาบทที่เหมาะสมกับสถานภาพ ของตน เช่น สิกขาบทของพระภิกษุ สามเณร หรือศีลสำหรับคฤหัสถ์ เมื่อฝึกฝนศีลจนมี ความมั่นคงแล้ว ผู้ปฏิบัติสามารถเจริญจิตภาวนาหรือสมาธิให้เข้าถึงสัมมาสมาธิได้ ภายหลัง จากที่จิตมีความมั่นคงเพียงพอ ผู้ปฏิบัติก็จะสามารถพิจารณาธรรมทั้งหลายได้อย่างลึกซึ้ง โดยการมองเห็นไตรลักษณ์อย่างแท้จริง ชัดเจน และถูกต้องตามความจริง ส่งผลให้สามารถ บรรเทาความทุกข์ได้ (อารยา บัตรเจริญ และคณะ, 2564) ตามขั้นตอนและลำดับของ การพัฒนาตนเองนี้ ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถเจริญก้าวหน้าได้ทั้งในด้านจิตใจและปัญญา และ นำไปสู่ความสงบและความเข้าใจที่ลึกซึ้งในชีวิตและความเป็นจริงของโลก

คณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวัดมากมายหลายวัดด้วยกัน หากจะพิจารณา เฉพาะวัดที่มีผลงานโดดเด่นในด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิตในชุมชนนั้น ประกอบด้วย 1. วัดพนัญเชิงวรวิหาร 2. วัดท่าการ้อง 3. วัดมเหยงคณ์ 4. วัดใหญ่ชัยมงคล 5. วัดสะตือ ทั้ง 5 วัดที่กล่าวมานั้นได้จัดกิจกรรมในหลักภาวนา 4 คือ ด้านกายภาวนา ได้แก่ กิจกรรม การส่งเสริมอาชีพในชุมชน กิจกรรมสร้างรายได้แก่ให้ประชาชน กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพวิถี พุทธ ด้านศีลภาวนา ได้แก่ กิจกรรมการส่งเสริมหมู่บ้านรักษาศีล 5 กิจกรรมการส่งเสริม หมู่บ้านปลอดอบายมุข สำนักปฏิบัติธรรมประจำ กิจกรรมปฏิบัติธรรม ส่งเสริมด้าน

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน กิจกรรมอบรมค่ายคุณธรรม เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน เป็นโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

ดังนั้น ผู้ศึกษามีความสนใจศึกษาถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตามหลักพุทธธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ว่ามีรูปแบบวิธีการและแนวทางปฏิบัติอย่างไรบ้าง มีปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการอย่างไรบ้าง เพื่อนำผลการวิจัยที่ได้มาพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนให้มีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตามหลักพุทธธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตามหลักพุทธธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตามหลักพุทธธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) 25 รูปหรือคน ประกอบด้วย กลุ่มพระสังฆาธิการ ได้แก่ เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รองเจ้าคณะจังหวัด และเจ้าคณะอำเภอ 5 รูป กลุ่มพระสงฆ์ ได้แก่ เจ้าอาวาสผู้มีผลงานโดดเด่นด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน 5 รูป กลุ่มผู้บริหารสำนักงานความมั่นคงแห่งมณฑลจังหวัดพระนครศรีอยุธยา 5 คน กลุ่มผู้นำท้องถิ่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 5 คน กลุ่มนักวิชาการทางด้านการจัดการเชิงพุทธ 5 รูปหรือคน

2.2 ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 9 รูปหรือคน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาจากเอกสารทางวิชาการ คัมภีร์พระไตรปิฎก และใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามที่กำหนดไว้

4. การรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้ 1. ขั้นเตรียมการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่จะสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่าง และได้ศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียงเตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์ 2. ขั้นดำเนินการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจงวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่าง ๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาวิเคราะห์ ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย โดยนำข้อมูลมาเรียงเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตามหลักพุทธธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.1 จุดแข็ง คือ การจัดกิจกรรมที่เข้าถึงง่ายและมีประโยชน์หลากหลาย รวมถึงการสนับสนุนการเรียนรู้และเสริมสร้างชุมชนผ่านการให้บริการสาธารณะและสถานที่พักอาศัย

1.2 จุดอ่อน คือ พระสงฆ์ขาดความชำนาญในการเขียนโครงการและการวางแผนการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ และการขาดที่ปรึกษาทำให้เกิดความผิดพลาดง่ายในงาน

1.3 โอกาส คือ การยอมรับของชุมชนต่อพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ และการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานภาครัฐ ทั้งยังได้รับการเชิญเข้าร่วมตัดสินใจในโครงการต่าง ๆ ของชุมชน

1.4 อุปสรรค คือ สภาพเศรษฐกิจย่ำแย่ทำให้ประชาชนห่างไกลจากวัด และความหลากหลายทางวัฒนธรรมทำให้มีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ส่งผลให้กิจกรรมทางศาสนาขาดการสนับสนุนจากประชาชน

2. องค์ประกอบในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตามหลักพุทธธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า

2.1 ด้านการเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ มีการวางแผนและศึกษาข้อมูลอย่างดี แต่พบว่าพระสงฆ์บางรูปยังขาดความชำนาญในการวางแผนและเขียนโครงการ

2.2 ด้านการเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการจัดโครงการพัฒนาชุมชน เช่น การสอนเด็กและก่อตั้งสถานศึกษาที่วัด เพื่อเสริมความรู้และคุณธรรมให้กับเยาวชน

2.3 ด้านการเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการพระสังฆาธิการระดับสูงให้ความสำคัญและเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็น

2.4 ด้านการเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมช่วยให้พระสงฆ์พัฒนาตนเองตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา และสร้างความเชื่อถือในสังคมแต่บางครั้งก็มีปัญหาเกี่ยวกับพระสงฆ์บางรูปที่กระทบต่อภาพรวม

3. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตามหลักพุทธธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า

3.1 ด้านกายภาวนา มุ่งสู่สุขภาพทางร่างกายโดยพิจารณาปัจจัย 4 และปฏิบัติตามหลักสุขภาพ รวมถึงควบคุมการบริโภคอาหารเพื่อป้องกันโรค การฝึกกายภาวนาให้ถูกต้องเป็นสำคัญในการควบคุมอาหารและสุขภาพที่ดี ความรู้เกี่ยวกับโภชนาการช่วยในการเลือกอาหารที่ส่งเสริมสุขภาพ

3.2 ด้านศีลภาวนา มุ่งพัฒนาความประพฤติที่ดีในสังคมผ่านการประพฤติกายวาจาอย่างเรียบร้อย ช่วยให้ผู้สูงอายุหลีกเลี่ยงอกุศลกรรม และส่งเสริมสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ การนำศีลธรรมเข้าครอบครัวสร้างความสุขและระเบียบวินัย ซึ่งช่วยให้สังคมและครอบครัวมีคุณธรรมและสุขภาพที่ดี

3.3 ด้านจิตตภาวนา เป็นการพัฒนาจิตใจสู่สุขภาพ ประกอบด้วย การเจริญสติและวิปัสสนา ไม่จำกัดว่าต้องปฏิบัติแยกตัวนอกสังคมหรือเฉพาะเวลาใดเวลาหนึ่ง การปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวันเป็นสิ่งสำคัญ นักปราชญ์สนับสนุนให้นำมาปฏิบัติเพื่อใช้สติคอยกำกับการกระทำตลอดเวลา การทำสมาธิและวิปัสสนาในชีวิตประจำวันสามารถช่วยแก้ปัญหาด้านจิตใจ ให้ผู้สูงอายุมีชีวิตที่มีคุณธรรม มีสติ และควบคุมการกระทำทั้งกาย วาจา และใจ ได้อย่างดี

3.4 ด้านปัญญาภาวนาเกี่ยวข้องกับการพัฒนาปัญญาที่นำไปสู่สุขภาวะทางจิตใจ โดยอิงจากตัวอย่างการบำเพ็ญประโยชน์ของพระพุทธเจ้าใน 3 ด้าน โลกัตถจริยา (การบำเพ็ญประโยชน์แก่ชาวโลก) ญาติัตถจริยา (การบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ) และ พุทธัตถจริยา (การบำเพ็ญประโยชน์ในฐานะพระพุทธเจ้า) การฝึกภาวนาตามหลักพุทธศาสนา รวมถึงการทำทานและรักษาศีล ส่งเสริมสุขภาวะทางร่างกายและจิตใจ นำไปสู่การมีปัญญาและความสงบของจิตใจ

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตามหลักพุทธธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จุดแข็ง ประกอบด้วยการจัดกิจกรรมธรรมะ การสนับสนุนการศึกษา และการให้การช่วยเหลือทางสังคม โดยเน้นการใช้หลักธรรมในชีวิตประจำวัน และการสร้างสังคมที่มีคุณธรรม จุดอ่อน คือ ขาดการวางแผนและการจัดการที่มีประสิทธิภาพ โอกาส ที่เกิดขึ้นรวมถึงการยอมรับและการสนับสนุนจากชุมชนและหน่วยงานรัฐบาล ซึ่งเปิดโอกาสให้คณะสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน อย่างไรก็ตาม อุปสรรคที่พบรวมถึงสภาพเศรษฐกิจที่ไม่เอื้ออำนวย การเมืองที่เปลี่ยนแปลง และความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งอาจทำให้การทำงานของคณะสงฆ์เป็นไปด้วยความยากลำบากในการเข้าถึงประชาชนหรือการนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ให้เกิดประสิทธิผล นอกจากนี้ การพึ่งพาวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมและศาสนาอื่น ๆ ที่เพิ่มขึ้นอาจเป็นการแข่งขันในการดึงดูดความสนใจและการสนับสนุนจากชุมชน วิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับปรุงด้านการวางแผนและการจัดการ การเพิ่มความเข้าถึงเทคโนโลยี และการสร้างความร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานรัฐ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูนิวาสิตขันธ์ (ณรงค์ รัตตพัฒน์) (2557) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาส่วนมากเป็นหลักแห่งการพัฒนามนุษย์ โดยเฉพาะการพัฒนามนุษย์ให้พ้นจากบ่วงแห่งทุกข์ พระพุทธองค์ได้ทรงให้หลักอริยสัจ 4 มาเป็นกรอบให้เกิดการแก้ไขเชิงระบบ ขณะที่วิธีการหรือแนวทางนั้นพระพุทธองค์ได้ทรงให้หลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือมรรคมีองค์ 8 มาเป็นเครื่องชี้นำทาง ทั้งนี้มรรคมีองค์ 8 นั้นพระพุทธองค์ได้ทรงให้หลักย่อยให้เหลือเพียง 3 ส่วนสำคัญที่จะสนับสนุนเพื่อการพัฒนามนุษย์ซึ่งก็คือ หลักไตรสิกขา ในส่วนของรูปแบบการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรม (ไตรสิกขา) ในองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ด้านศิลปะจะเน้นไปที่การพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจาใน 4 มิติตามหลักปรัสุทธิสัย 4

2. องค์ประกอบในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตามหลักพุทธธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า 1. การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการวางแผนและการมีข้อมูลที่เพียงพอในการตัดสินใจที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของโครงการ การศึกษาพบว่า แม้บางพระสงฆ์จะขาดความรู้ในการวางแผนและการเขียนโครงการอย่างมืออาชีพ แต่ได้มีการจัดโครงการอบรมเพื่อพัฒนาความสามารถในด้านนี้ 2. การดำเนินงานของแผนและโครงการ พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน 3. การติดตามและประเมินผลโครงการเป็นกระบวนการที่พระสงฆ์ให้ความสำคัญ เพื่อให้โครงการเหล่านั้นประสบความสำเร็จและสามารถนำไปเป็นแนวทางในอนาคต 4. การรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมแสดงให้เห็นว่า กิจกรรมเหล่านี้ช่วยพัฒนาตัวบุคคลและชุมชนในหลายด้าน รวมทั้งการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่ก็มีข้อจำกัดและความท้าทายที่ต้องเผชิญ เช่น ปัญหาเรื่องความเชื่อและค่านิยมที่ผิดพลาดในสังคม ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อ การรับรู้ของประชาชนต่อพระสงฆ์และการดำเนินโครงการ การวิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการมีข้อมูลที่เพียงพอ การวางแผนที่ดี การมีส่วนร่วมของชุมชน และการติดตามและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชูลีรัตน์ เชื้ออนุ่น (2566) ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลย่านมัทรี อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ ตามหลักพุทธธรรม ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลย่านมัทรี อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์

1. ด้านกายภาพ มีการดำเนินการปรับปรุงซ่อมแซมบ้านเรือนการสร้างเขื่อนป้องกันน้ำและการดูแลด้านสุขภาพและการส่งต่อสถานพยาบาลยามเจ็บป่วย และการสังฆจรไปมาที่สะดวก
2. ด้านจิตใจ มีการจัดทำโครงการจิตอาสา การต่อต้านการทุจริตโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมและจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุรวมทั้งจัดกลุ่มอาชีพสตรีให้ได้พบปะพูดคุยและได้อาชีพมีรายได้
3. ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา และการจัดการแข่งขันกีฬาสร้างความสามัคคีเพื่อความสัมพันธ์ในสังคมหมู่บ้านและชุมชน
4. ด้านสิ่งแวดล้อม จัดอบรมให้ความรู้กับประชาชนในการคัดแยกขยะก่อนทิ้ง การทำเกษตรปลอดมลพิษ และการแปรรูปวัสดุจากการเกษตรให้เกิดคุณค่าสร้างรายได้

3. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตามหลักพุทธธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า 1. ด้านกายภาพ นำหลักพุทธศาสนา มาปฏิบัติ โดยเน้นการพิจารณาปัจจัยพื้นฐาน 4 อย่างและการบังคับจิตใจในการทานอาหาร ที่ถูกต้องตามหลักโภชนาการ เพื่อป้องกันโรคเรื้อรังเช่นเบาหวานและความดันโลหิตสูง

2. ด้านศีลภาวนา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อยเป็นส่วนหนึ่งของการมีศีล ส่งเสริมการอยู่

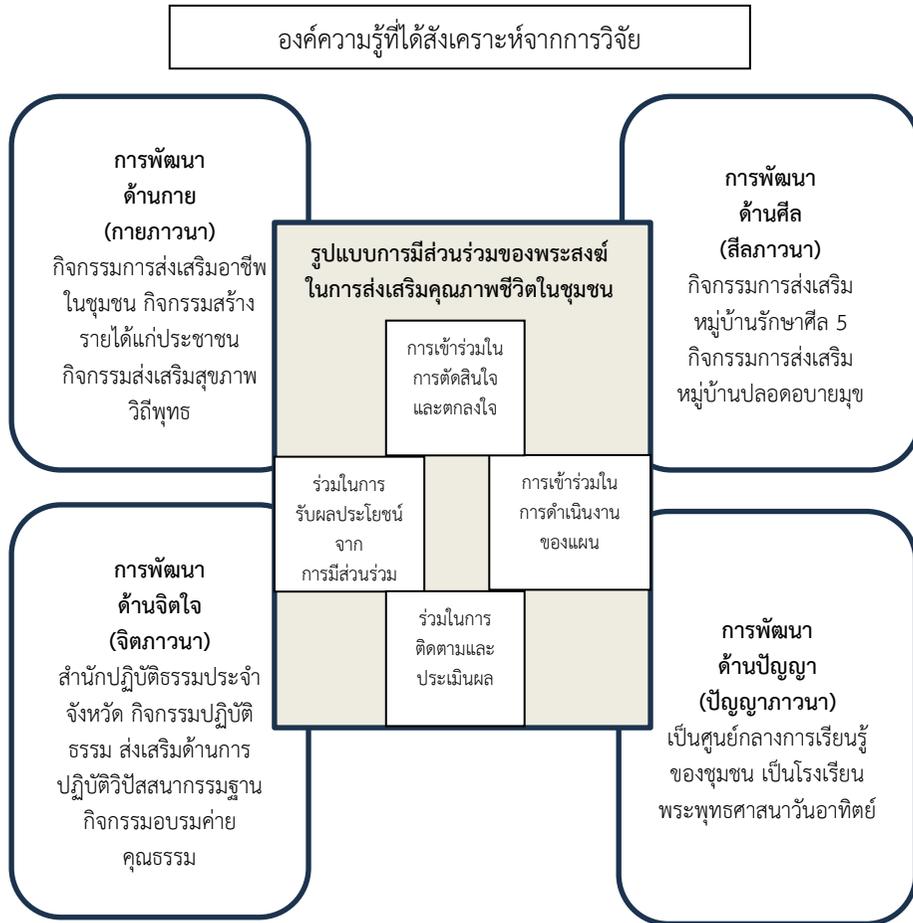

ร่วมกันอย่างสงบสุขในครอบครัวและชุมชน โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ช่วยเพิ่มโอกาสในการทำความดีและส่งผลดีต่อสุขภาพร่างกายและความเป็นอยู่ของชุมชน 3. ด้านจิตตภาวนา เน้นการพัฒนาจิตใจผ่านการปฏิบัติสติปัฏฐานและวิปัสสนา โดยไม่จำกัดว่าต้องหลีกเลี่ยงสิ่งใดหรือในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง การนำปฏิบัติเข้าสู่ชีวิตประจำวันช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจที่แข็งแรงและสงบ ลดปัญหาด้านจิตใจได้อย่างดีเยี่ยม และส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน 4. ด้านปัญญาภาวนา ศึกษาและปฏิบัติตามหลักของพระพุทธเจ้า การดำเนินชีวิตตามพระพุทธเจ้าช่วยในการบำรุงสุขภาพกายและจิต ส่งเสริมการมีจิตใจสงบเพื่อเกิดปัญญา ประโยชน์จากการบำเพ็ญปัญญาภาวนารวมถึงการสร้างสุขภาวะแบบองค์รวม โดยมีการปฏิบัติที่สะดวกสำหรับผู้สูงอายุในไทยตามหลักและแนวทางที่วางไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวชิราวัลย์ มหพรภัสร์ (2566) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตผ่านหลักสูตรครูสมาธิของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์) เชิงพุทธบูรณาการ ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตผ่านหลักสูตรครูสมาธิ เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ผลในการพัฒนาตนเองเข้ากับสิ่งแวดล้อมทางโลกได้ดี อาทิ การสร้างนิสัยให้ทำสมาธิอย่างสม่ำเสมอ เกิดจิตสงบ เกิดพลัง มีกำลังใจ มีปัญญา ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน และใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันกับคนรอบข้างได้อย่างมีความสุขได้สำเร็จ ดังตัวอย่างการอยู่ร่วมกันของพี่เลี้ยงดูแลรุ่นน้องรุ่นต่อรุ่นตั้งแต่เริ่มเรียนจนจบหลักสูตร มีสติเตือน และมีสัมปชัญญะ ยืนยันว่า อะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ นอกจากนี้ ผลการวิจัยที่พบว่า จิตใจของผู้จบหลักสูตรครูสมาธิถูกยกระดับขึ้นและเกิดองค์ธรรม 3 ประการในจิต คือ มีความรับผิดชอบ มีเหตุผล และมีเมตตา รู้จักให้อภัย

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตามหลักพุทธธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา คณะสงฆ์มีบทบาทสำคัญที่ประกอบไปด้วยหลายด้านตามหลักพุทธธรรม ทั้งนี้ พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและมีหลักการที่ชัดเจนในการจัดการกับปัญหา ได้แก่ การนิยามปัญหา การขยายตัวเลือก การประเมินตัวเลือก และการตัดสินใจ พร้อมทั้งการประเมินผลของการตัดสินใจเหล่านั้น ในด้านการดำเนินงานของแผนและโครงการ มีขั้นตอนหลายขั้น ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การแต่งตั้งบุคลากร การอำนวยความสะดวก และการควบคุม เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิผล นอกจากนี้ คณะสงฆ์ยังใช้หลัก PDCA (Plan Do Check Act) เป็นเครื่องมือในการติดตามและประเมินผลโครงการ ซึ่งช่วยให้สามารถแก้ไขปัญหาและปรับปรุงแผนงานให้ดียิ่งขึ้น ในด้านการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม คณะสงฆ์ได้

จัดตั้งกองทุนและมูลนิธิเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตประชาชน โดยมีการพัฒนาบุคลากรที่มีคุณภาพเพื่อสืบทอดเจตนาารมณในการส่งเสริมความเจริญและความก้าวหน้าของสังคมอย่างยั่งยืน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากองค์ความรู้จากการวิจัยพบว่า สภาพทั่วไปจึงนำไปสู่การส่งเสริมคุณภาพชีวิตในชุมชนโดยคณะสงฆ์ในพระนครศรีอยุธยาตามหลักพุทธธรรมแบ่งออกเป็น 4 ด้านหลัก ด้านแรก คือ กายภาวนา ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมที่ส่งเสริมอาชีพและสร้างรายได้ให้กับประชาชน และยังรวมถึงกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพตามวิถีพุทธ ด้านที่สอง คือ ศีลภาวนา ที่เน้นการส่งเสริมศีล 5 และการสร้างหมู่บ้านปลอดจากอบายมุข ด้านที่สาม คือ จิตภาวนา ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางธรรมและการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน นอกจากนี้ยังมีกิจกรรม

อบรมค่ายคุณธรรม สุดท้าย คือ ปัญญาภาวนา ซึ่งเป็นการทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนและโรงเรียนพระพุทธศาสนา การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนแบ่งเป็น 4 ลักษณะหลัก ได้แก่ การเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ การเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ การเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ และการเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม นอกจากนี้ การดำเนินโครงการยังใช้หลักอริยสัจ 4 และหลักสัปปุริสธรรมเป็นแนวทางในการพัฒนาชีวิตของประชาชน ผลลัพธ์ที่ได้ คือ การเพิ่มความสุขทางกายและจิตใจให้กับประชาชน โครงการเหล่านี้เมื่อดำเนินไปอย่างเป็นประจำจะส่งผลดีต่อประชาชน ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. คณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยาส่งเสริมการศึกษาพุทธธรรมในชุมชน จัดตั้งโครงการศึกษาและปฏิบัติธรรมสำหรับทุกวัย เน้นการใช้ชีวิตที่มีคุณธรรมและสติเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทางกายและจิต
2. คณะสงฆ์ร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาวะทั้งทางกายและจิต เช่น จัดตั้งศูนย์สุขภาพจิต โครงการพัฒนาชุมชน และกิจกรรมศิลปะ 5 สร้างความรู้สึกร่วมและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
3. ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแพร่หลักพุทธธรรมและกิจกรรม พัฒนาแพลตฟอร์มออนไลน์และสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อเข้าถึงคนรุ่นใหม่และสร้างเนื้อหาที่น่าสนใจ ช่วยให้หลักธรรมเข้าถึงและประยุกต์ใช้ได้ง่าย

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. คณะสงฆ์พระนครศรีอยุธยาจัดตั้งโครงการปฏิบัติธรรมที่ผสมผสานการเรียนรู้ธรรมะและทักษะชีวิต มีการเจริญสติ ปฏิบัติวิปัสสนา เรียนรู้ธรรมชาติชีวิตประจำวัน จัดการความเครียด สุขภาพ และการพัฒนาคุณธรรมและค่านิยม
2. พัฒนาสถานที่ในวัดและชุมชนเพื่อการปฏิบัติและสร้างสรรค์ จัดกิจกรรมเสริมความสามัคคี เช่น การสวดมนต์ร่วม ปฏิบัติธรรมกลุ่ม อบรมเยาวชน และกิจกรรมทำบุญร่วม เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในชีวิต
3. คณะสงฆ์ใช้เทคโนโลยีเพื่อเผยแพร่หลักพุทธธรรมและสร้างชุมชนออนไลน์ พัฒนาแพลตฟอร์มและแอปพลิเคชันที่เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะและสุขภาพจิต ใช้โซเชียลมีเดียเพื่อเข้าถึงคนรุ่นใหม่และกระตุ้นความสนใจในธรรมะยุคดิจิทัล

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. วิจัยเปรียบเทียบก่อนและหลังปฏิบัติธรรมเพื่อประเมินผลกระทบทางร่างกาย จิตใจ ปัญญา และสังคมของผู้เข้าร่วม โดยวัดผลความเครียด ความสุข คุณภาพชีวิต และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม
2. ศึกษาความต้องการและอุปสรรคของประชาชนต่อการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม เพื่อช่วยคณะสงฆ์ปรับปรุงโครงการให้ตอบสนองความต้องการชุมชนได้ดียิ่งขึ้น
3. พัฒนาและทดลองโมเดลการปฏิบัติธรรมแบบบูรณาการ เน้นการรวมธรรมะกับการดูแลสุขภาพ การศึกษา และการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ที่ยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ถนัด ยันต์ทอง. (2565). แนววิถี พุทธะ : การดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรมของสังคมไทย วัดป่าเลไลยก์จังหวัดสุพรรณบุรี. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์และนวัตกรรม มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์*, 1(1), 1-15.
- นพมณี เชื้อวัชรินทร์. (2556). จิตวิทยาศาสตร์กับธรรมะทางพุทธศาสนา. *วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา*, 24(3), 1-14.
- พระครูนิวิฐศีลขันธุ์ (ณรงค์ ฐิตวฑฒโน). (2557). รูปแบบการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสารกิจประยุต (กาบ ฐานทดโต) และพระปลัดพนมภรณ์ ฐานิสโร. (2564). ความสำคัญของพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น. *วารสารศรีล้านช้างปริทรรศน์*, 7(2), 181-181.
- พระครูสิริธรรมาภิจิต (ธรรมรัต อริยมโม) และพระวิสุทธวรกิจ (เสน่ห์ ธมมรสี). (2561). พระสงฆ์กับการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม. *วารสาร มจร เพชรบุรีปริทรรศน์*, 1(1), 1-17.
- วชิราวัลย์ มหพรภัสสร. (2566). การพัฒนาคุณภาพชีวิตผ่านหลักสูตรครูสมาธิของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยังค์) เชียงพุทธบูรณาการ (ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2540). *ความสำคัญของพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

- สกุล อ้นมา. (2015). ภาพลักษณ์ของพระสงฆ์ในมุมมองของประชาชนในตำบลแสนสุข อำเภอเมืองจังหวัดชลบุรี. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 23(41), 1-20.
- ชูสิทธิ์นั้ เชื้อนุ่น. (2566). การพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ย่านมัทรี อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ตามหลักพุทธธรรม (วิทยานิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อารยา บั้ตรเจริญ และคณะ. (2564). ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมเพื่อการบรรเทาความทุกข์ในใจ. *Journal of Buddhist Education and Research*, 6(2), 216-225.